

GÜNEŞ ALTINDAKİ KÜNIKEY KIZ*
Kunikey Girl Under The Sun

Çevirenler : Dr. Turgut KARACAN**
Çınar Abidinova KARA-
CAN****

ÖZ

Masallar, Kazaklar arasında büyük ilgi görmüş, sosyal ve toplumsal yaşamın bir parçası olmuştur. Bu özelliği nedeniyle toplumda eğitici görevi, günümüze kadar gelmiştir. Her ne kadar eski zamanlardaki yaşam anlatılsa bile, halkın sorunları ve sorumluluklarıyla birlikte, toplumsal ilişkiler ve olaylar iç içe yer almıştır. Çevirisini verdiğimiz Kazak masalı, “Kün Astındağı Kunikey Kız” olanağa aykırı-imgesel bir masaldır. Masalda olması gereken özellikleri ve nitelikleri taşımaktadır.

ABSTRACT

Tales caught a great attention among Kazaks and became a part of the social life. So their function of educating people has continued until the present time. Although what is told in those tales are from the old times, problems and responsibilities of the people and social relations and events can also be seen in the tales. The Kazak tale presented here in translation is an extra-ordinary and imaginative tale. It has the features and characteristics of a typical tale.

Kazakların, çok eskilere dayanan renkli ve zengin ekinse bir tarihleri vardır. Bu uzun süreç içerisinde, birçok yazınsal türler ortaya çıkmış, bunlarda toplumsal yaşantı ve yaşayışla birlikte, gelenek ve görenekler de yaşatılmıştır. Sözlü yazın dediğimiz bu kalıtlar, yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa geçerken, Kazakların yaşamları ve düşünceleri çerçevesinde olgunlaşmış, genişlemiş ve gelişmiştir.

Kazak ulusunun söz sanatı, derin içeriği, kıvrak ve canlı anlatımıyla geniş ve özdeksel bir yapıya sahiptir. Bunun için, yaşantılarıyla özdeşleşmiş olan söz sanatında hiçbir zaman, “ateş dilli, orak ağızlı” ozanlar eksik olmamıştır. Kazaklarda sözlü yazın, makal, matel, anızı-angime, ertegi, batırlar jırı, jumbak..gibi bir

* Kazak Ertegileri, Kazaktın Memlekettik Korkem Adebietet Baspası, Alma-Ata 1959.

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim Üyesi.

*** Gazi Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

çok konuları kapsar. Bu konular tüm Türk ulusları ve boyları arasında ortaktır. Ayrıca, Kazak yazını da bu konular bakımından oldukça zengindir.

Masallar, Kazaklarda büyük ilgi görmüş, özümsemiş onunla halkla özdeşleşmiş, böylece masal sosyal ve toplumsal yaşamın bir parçası olmuştur. Bu özelliği nedeniyle toplumda eğiticilik görevi, günümüze kadar gelmiştir. Masallarda her ne kadar eski zamanlardaki yaşam anlatılsa bile, halkın sorunları ve sorumluluklarıyla birlikte, toplumsal ilişkiler ve olaylar iç içedir. Masalı bir bütün olarak düşündüğümüzde, eski inanışlarla birlikte, halkın gelenek ve göreneklerini, yaşamın zorluklarını ve bunu aşmanın yollarını gösteren tek eğitici yazınsal tür olarak karşımıza çıkar.

Masal anlatımı içerisinde çevirisini vermeğe çalıştığımız, Kazak masalı, “Kün Astındağı Künikey Kız” olanağa aykırı-imgesel bir masaldır. Bir masalda olması gereken özellikleri ve nitelikleri taşımaktadır.

Ertegi (masal), “erte”sözünden gelmektedir, “eski zamanda, eski çağda” anlamındadır.

Çok eski zamanda yaşlı, dul bir kadın varmış. Bu kadının çocuk diyende bir oğlu; mal diyende on kadar keçisi varmış. Oğlan keçileri güdermiş. Günlere bir gün oğlan keçilerini yazıda yayarken, bir geyik sürüsüyle karşılaşır. Sürünün içinde altın boynuzlu bir geyik vardır. Bu geyikleri her gün gören oğlan, bir gün anasına:

-Yazıda bir geyik sürüsü gördüm, içinde altın boynuzlu bir alaca geyik var. O alaca geyiği yakalayıp, hana götürsem, han bana ödül verir miydi? der.

Anası :

-Yakalarsan, al götür, han ödül verir, der.

Yine bir gün oğlan, yazıda keçilerini otlatırken, altın boynuzlu alaca geyiği görür. Ala geyiği yakalar. Alıp hana gider. Hana giderken, hanın evinin yanında hanın veziriyle karşılaşır.

- Vezir bunu hana götürme, bana hediye et, der.

Oğlan :

- Yok, olmaz, sana getirmedim, hanın kendisine götüreceğim, diyerek ala geyiği vezire vermez.

Oğlan altın boynuzlu alaca geyiği hana götürür. Han vezirini çağırıp :

-Bu oğlanın hediyesine ödül verelim mi? der.

O zaman vezir :

-Yok. Buna ödül verilmez. Bu geyiğin altına konulan bir taht ve onun biri altın suyuna, öbürü gümüş suyuna batırılmış, iki de kanadı var. Geyik o altın tahtın üstünde oynadığı zaman, dünyanın ilginç işlerini görür gibi olursunuz.

Sizin şan ve şöhretiniz o zaman daha da artar. Oğlan onu bulup getirsin, o zaman ödül verelim, der.

O zaman han oğlana :

- Bu geyiğin altına konulan tahtı var, onun iki yanında iki kanadı var. İki kanadının biri altın, ikincisi gümüş suyuna batırılmış. Onu bulup gel. O zaman ödül vereyim, onu bulup gelmezsen başını alırım, der.

Oğlan bunu işitip, ağlayarak anasının yanına gelir. Anası :

- Ey oğlum, bunun için ağlama, ben arar bulur getiririm, der ve anası yola koyulur.

Bir yerlere geldiğinde, bir geyik sürüsünün yazıda yayıldığını görür. Geyik sürüsünün biraz ilerisinde, yerin yarığını kapatan yaşlı bir kadın oturmuş. Ona geliş nedenini anlatır. O zaman yer yarığını kapatıp oturan yaşlı kadın :

- Mısır şehrinin beri yanında bir şehir var, geyiğin tahtını yaparlarsa orda yaparlar, oğlunun eline bin altın ver, oraya gönder, der.

Oğlanın anası evine gelir, bütün varını yoğunu, tüm keçilerini satar. Sonra, nice yıllar mal bakmağa bir zenginın yanına girer. Böylece, oğluna bin altın verir.

Oğlan bin altını alıp, geyik altına konan tahtı yaptırmak için, Mısır hanının bulunduğu şehirdeki ustayı bulmak için yola düşer. Oğlan birkaç gün gittikten sonra, ustayı bulur. Oğlan ustaya, geyik altına döşenen tahtı yaptırmaya geldiğini söyler. O zaman usta:

-Bin altın verirsen yaparım, -der.

Oğlan bin altını verip, geyik altına konan tahtı yaptırır ve evine dönmek için yola çıkar. Bunun, yolu üzerinde bir büyük çınar ağacı varmış. Çınarın yanına da iki kuyu varmış. Kuyulardan birinde altın suyu, ikincisinde gümüş suyu varmış. Getirmekte olduğu tahtın bir kanadını altın kuyuya, ikinci kanadını gümüş kuyuya daldırıp daldırıp çıkarır. Sonra tahtı alıp, evine gelir. Ertesi gün hana gider. Söylendiği gibi taht, altın boynuzlu alaca geyiğin altına konulduğunda, geyik oynar, hanın şanı, şöhreti artar. Han vezirini çağırıp, ona akıl danışır :

- Buna şimdi ödül verelim mi ? der.

Vezir :

- Yok. Hanım. Buna ödül verilmez. Şimdi falanca yer altında yetişen güzel bir altın ağaç var, o ağacı alır gelir, kapınızın önüne koyarsa, sizin şanız ve saltanatınız bundan daha fazla olur. Oğlan onu bulup getirsin, kapınızın önüne koysun, o zaman ödül verirsiniz, der.

Bunun üzerine han, oğlana :

- Yerin altında yetişen altın ağacı getirir, benim kapımın önüne koyarsan, o zaman sana ödül veririm, der.

Oğlan altın ağacı aramaya gider. Bir nice gün yol yürüyüp, bir yere geldiğinde, önüne bir ak sakallı yaşlı adam çıkar. Oğlan, neyi aradığını, yaşlı adama söyler.

Aksakallı yaşlı adam :

- Bu yolu izleyiver. Bir yerde yüksek dağlarla karşılaşsın. Dağın eteğinden bir tavşan kaçır, sen o tavşanı kovalala, tavşan gidip bir ine girer. O, sol yandaki ine girer, sen sağ yandaki ine gir. O zaman kırk haramilerle karşılaşsın, onlar seni “öldürmek isterler”, o zaman sen : “Ben hemencecik et pişirebilirim” de. O zaman kırk haramiler, sana et pişirtip bakarlar. Sen eti kazana koyup, hançer ile dürtersen, et kendiliğinden pişer”, diyerek ak sakallı yaşlı adam çocuğa bir gümüş saplı hançer verir. Böylece birkaç gün orda et pişirici olursun. Kırk haramiler seni ine bırakıp, kendileri dışarı çıkarlar. O zaman köşede bir ak sandık görürsün. O ak sandığın içinde mavi bir sandık, onun da, içinde kağıda sarılı ilaç vardır. O ilacı al pişmekte olan ete at. O zaman kırk haramiler kapının önüne geldiklerinde ölürler. Sonra o inin içini gezersen, aradığın altın ağacı bulursun. Altın ağacın dalından tutar, iki ayağın ile ağacın dibindeki köküne basıp, iki gözünü yumarsan, gün ağarırken ağaç hanın kapısının önünde olur, der .

Oğlan yaşlı adamın dediklerini düşünerek giderken, dağın ininden bir tavşan kaçır. Oğlan kaçan tavşanı kovalar. Tavşan bir ine girer. Oğlan da girer. Denildiği gibi inde iki delikle karşılaşır, tavşan sol yandaki deliğe girer, oğlan sağ yandaki deliğe girer.

Oğlan, inin içinde kırk haramilerle karşılaşır. Bunlar oğlanı öldürecek olurlar. O zaman oğlan çarçabuk, et pişirebileceğini söyler. Oğlan eti kazana koyup, daha önce yaşlı adamın vermiş olduğu hançer ile eti dürttüğünde, et kazanda kendiliğinden pişer.

Özetle, haramiler oğlanı öldürmeyip et pişirmesi için alıkoyarlar. Oğlan bir süre kırk haramilere et pişirir. Günlerden bir gün oğlan uyurken, daha önceki aksakallı yaşlı adam böğründen dürtüp : “Karnın ete doyunca, unuttun mu?” der. Oğlan uyandıığında bunun düş olduğunu sanır. O sırada yaşlı adamın söyledikleri aklına gelir ve çevresine bakınır. Yaşlı adamın söylediği gibi, köşede bir ak sandık duruyormuş. Hemencecik, arayıp kilidi bulur, ak sandığı açtığı anda, içindeki mavi sandığı görür. Kağıda sarılı ilacı alıp, kırk haramilerin dışarı çıkmalarını kollar. Bir gün kırk haramiler dışarı giderler. Oğlan çabucak eti pişirir, içine ilacı atar. O sırada gelmekte olan kırk haramiler, kapı önünde, birbiri ardına ölürler.

Kırk haramiler tamamen öldükten sonra, oğlan, çevresine bakar, inin içinde serbestçe dolaşır. Yer altında yalnız büyüyen ağacı görür. Altın ağacı eliy-le sıkıca yakalar, iki ayağıyla dibindeki köküne basıp, iki gözünü yumar.

Oğlan gözünü açtığı anda, tan atıp sarardığı bir sırada, altın ağacın, han kapısının önünde olduğunu görür.

Sabahleyin han vezirleriyle altın ağacı görür. Hanın daha önceki saltanatı, daha da artar. Altın kanatlı tahtın üstünde altın boynuzlu alaca geyik oynar. Bunu gören han, oğlandan büyük kıvanç duyar, ödül vermek için, bütün vezirlerini çağırıp, akıl danışır. Oğlanın talihinin güldüğünü çekemeyen vezirler, onu kıskanırlar. Bir araya gelip: “Han’a söyleyelim, bu çocuğu gelinmez yerlere göndersin, uzakta, falanca yerde, güneş altındaki Künükey kızı bulsun! Onu bulamaz ölür. Onu aramaya gidenlerin sağ döneni olmamıştır. Oğlanı oraya gönderelim”, derler.

Han, vezirlerine akıl danışır:

-Haydin, şimdi oğlana nasıl bir ödül verelim? der.

O zaman daha önceki vezir:

-Hanım, siz yaşlandınız. Sizin çocuğunuz yok. Bizim düşüncemize göre yaşlılık çağında size eş olmaya layık, falanca yerde, güneş altında Künükey denen kız var. Bu oğlan o kızı bulup, getirsin. O zaman güzel bir ödül verirsiniz, der.

Han oğlana :

-O güneş altındaki Künükey kızı bulup getir, ödülü o zaman verelim, der.

Oğlan Künükey kızı aramaya gider. Bir kaç gün gittikten sonra önüne, iki avucunda iki dağı almış yürüyen bir devle karşılaşır. Oğlan devden yol sorar, o zaman dev:

-Güneş altındaki güzel Künükey kızı aramaya giden oğlan sensen, ben sana yoldaş olayım, der.

Oğlan :

- O benim, der.

Böylece, ikisi arkadaş olup giderlerken bir casusla karşılaşır. Bu da çocuğa arkadaş olur. Bunlar giderlerken, önlerinden iki gölün suyunu, iki avurduna almış bir devle karşılaşır.

Oğlan ondan yol sorar. İki gölün suyunu iki avurduna almış :

- Güneş altındaki Künükey’i arayan oğlana yoldaş olayım, der.

O zaman oğlan :

- Öyle! -Ben o oğlanım, der.

Böylece, o da üçüne katılır, dördü de yoldaş olup yola düşerler. Yolda giderlerken, iki ayağına iki batman taş bağlamış, orada burada dolaşıp gezen, Jelayak’la karşılaşır. Oğlan ondan da yol sorar.

Jelayak :

- Ben güneş altındaki Künükey kızı arayan oğlana yoldaş olup, birlikte gideyim, der.

Oğlan :

- Öyle, ben o oğlanım, olur, der.

Böylece, beşi yoldaş olup giderlerken, bir hendekten yavruları ile tırmanarak çıkmaya çalışan bir karınca görürler.

Çocuk karıncayı yavrularıyla çukurdan çıkarır. Karınca, çocuktan hoşnut olup :

- Sizler beni çukurdan çıkardınız, bu iyiliklerinizi ben de ölmez sağ kalırsam karşılıksız bırakmam. Ben bir kanadımı yolup vereyim, gerek olduğu zaman yakarsın, hazır olur, gelirim, diyerek, bir kanadını yolup verir.

Bunlar güneş altındaki Künükey kızı aramaya başlarlar. Güneş altındaki Künükey kız ateş dağının ötesinde yaşayan bir hanın kızymış. O hanın büyük mavi, cins bir köpeği varmış. O köpek güneş altındaki Künükey kıza gelen insanın sesini sezer, yüz fersah yerden önüne çıkarmış. Ne kadar yiğit, güçlü insanlar da olsa, mavi cins köpek tümünü parçalamış. Kızı arayıp gelen insan, sağ dö-nemezmiş. Bunu bilen çok kişi, mavi köpektan korktukları için, kıza yaklaşamaz-larmış.

Oğlanın yoldaşları ile geldiğini, yüz fersahtan bilen mavi köpek havla-yarak, tozu dumana katarak, bir anda önlerine çıkar. Dağ taşıyan dev, bir elindeki dağını mavi köpeğe atar, mavi köpek, başına, şimşek düşmüş gibi ezilir, dağın altında kalarak hemencecik ölür.

Köpeği dağ ile ezerek, öldüren bunlar, yola düşerler. Bir zaman sonra güneş altındaki Künükey kızın evine varırlar. Han bunların durumunu sorar. Bun-lar :

- Bu yerdeki güneş altındaki Künükey kızı arıyoruz. Arayıp gelen, işte bu oturan oğlan, biz ona eşlik eden yoldaşlarıyız, derler.

O zaman han :

- Yolunuza bir mavi köpek çıktı mı ? diye sorar.

Bunlar :

- Yolda bir köpek eniğiyle karşılaşmıştık. Attığımız keseğin altında se-si kesilip, kaldı! derler.

Han bunların gücüne hayran olur.

Han ertesi günü, halkını toplayıp, pehlivan güreştirir.

- Halkımın arasından güreşte kim üstün gelirse, kızımı ona vereceğim, der. Hanın halkı arasından bir çift pehlivan çıkar. Oğlanın tarafından, iki elinde iki dağ tutan dev çıkar. İki pehlivan güreşir, dev üstün gelir. Ancak han, sözün-den dönüp, kızını bu kez vermez :

- Kim yürüme yarışında galip gelirse kızımı ona vereceğim, der.

Yürüme yarışına, hanın halkından, hızlı yürüyen, yaşlı ve hilekar bir kadın çıkar. Hilekar yaşlı kadın eline iki kase içki alır, Jelayak'a içirir, sarhoş eder ve öne geçer. Oğlan casusa:

Kim önde gidiyormuş, öğren! der.

Casus gider dinler :

- Yaşlı kadının sesi duyuluyor, Jelayak'ın sesi duyulmuyor, der.

Oğlan, daha önce kullandığı hançeri alır, uyuyan Jelayak'ı uyandırır. Jelayak uyanıp, çevresine bakar ki, yaşlı kadın yok. Çarçabuk koşarak, yaşlı kadına yetişir. Eline bir avuç toprak alır, yaşlı kadının önünden geçerken, toprağı gözüne serper. Yaşlı kadın gözünü ufalayıp açmaya çalışırken, Jelayak öne geçer. Han bu kez de kızını vermez, üstelik kızını saklar.

- Kim, kızımın nerede olduğunu bulursa, ona vereceğim, der.

Bir zaman sonra casus, hanın kızının yer altındaki bir evde saklı olduğunu öğrenir. Kız o evde nakış işlerken, elindeki iğneyi yere düşürür. Casus, bu sesi duyar ve kızı bulur.

Bunun üzerine han, bunları demirden yapılmış konuk evinde yatırır. Ziyafet verip, saygı gösterdikten sonra, konukların yattığı evi dışarıdan yakar. Bunlar gece yarısı uyandıklarında evi yanar bulurlar. Hepsi şaşırır. O zaman göl içici dev, avurdundaki bir gölün suyunu üfleyerek ateşi söndürür. Rahatça uyurlar. Han bunlar ölmüştür küllerine bakayım diye eve geldiğinde hepsini uyur bulur. Yeniden düşünür, bir hile bulur. Ertesi gün :

- Kızımı kırk kız ile bir araya koyacağım, onların içinden kızımı kim tanırsa ona vereceğim, der.

Ertesi gün kırk kız, aynı biçimde giyindirip sıraya koyar. Bakıldığında, tümünün giydiği giysilerin rengi aynıdır. Kızı hiç kimse tanıyamaz. Oğlan, o zaman daha önce karıncanın kendisine verdiği kanadı yakar, karınca gelir. Kırk kızın arasından güneş altındaki Künikey kızın önünden çıkar. Oğlan güneş altındaki Künikey kızını tanıır. Böylelikle, hanın başka yapacağı bir iş kalmaz..

Hilesi tükenen han, sonunda güneş altındaki Künikey kızını oğlana verir.

Bunlar güneş altındaki Künikey kızını alıp, memleketlerine dönerler. Ona eşlik eden yoldaşları, oğlandan vedalaşıp ayrılırlar. Bir yerlere geldiklerinde, casus, bir dağa geldiklerinde, dağı kaldıran dev, bir gölün yanına geldiklerinde iki gölün suyunu içen ayrılır. Bir yerlere geldiklerinde de Jelayak ayrılır.

Oğlan yolda başından geçen olayları kıza anlatır, onu hana götüreceğini söyler. Kız bilgili ve büyücü imiş. Çocuğun yiğitliğine sevinir, onu çok sever. Bir süre yol gittikten sonra, kız :

- Hanın evine ulaşmaya kaç gün kaldı, der. Oğlan :

- İki günlük yol kaldı, der.

O zaman kız :

- Sen benden önce hana git, beni karşılasın : En ön sırada han, onun arkasında vezirleri yürüsün, en sonda da sen yürü, der.

Oğlan hana gider, kızını karşılamaya çıkarır. Kız : Gelmekte olan hanı kurda, vezirleri-tilkiye çevirir. Bunlar birbirlerini kovalayıp giderler. Böylelikle

güneş altındaki Künükey kızı oğlan alır, düğün yapar, birbirlerine kavuşurlar. Bütün halk, oğlanın kahramanlığından hoşnut olur, onu han yaparlar.

KÜN ASTINDAĞI KÜNİKEY KIZ

Burıngı ötken zamanda bir jesir kempir bolıptı. Bul kempirdiñ perzent degende, jalğız balası bolıptı; mal degende, on şaktı eşkisi bolıptı. Bala eşkilerin bağıp jüredi. Bir künderge eşkilerin dalada jayıp jürüp, bir top kiyikti köredi, onıñ işinde bir altın müyizdi kiyik jüredi. Bala bul kiyikterdi künde körip jürüp, bir künderi şeşesine kelip :

-Dalada bir top kiyik kördim, işinde altın müyizdi bir şubar kiyik bar. Osı şubar kiyikti ustap alıp, hanğa tartuv kılsam, han mağan sıylık berer me edi ?- deydi.

Şeşesi :

-Ustay alsañ, alıp bar. Han sıylık berer,-deydi.

Bir künderi bala, dalada eşkilerin jayıp jürüp, altın müyizdi şubar kiyikti tağı da köredi.

Sol arada bala älgi şubar kiyikti ustap aladı. Hanğa alıp jüredi. Hanğa apara jatkada, hannıñ üyiniñ janında väzir köredi de :

-Muniñdi hanğa aparmay-ak koy, mağan sıylap ket, -deydi.

Bala:

- Jok, sağan äkele jatkanım jok, hannıñ özine aparam,- dep väzirge bermeydi.

Bala altın müyizdi şubar kiyikti hanğa tartuv kıladı. Han väzirin şakırıp alıp :

- Bul balanıñ tartuvına sıylık berüvge bola ma?- deydi.

Sonda väzir :

-Jok, buğan sıylık berüvge bolmaydı. Bul kiyiktiñ astına koyatın bir tak boladı, onıñ eki kanatı boladı : biri altın suvına malınğan, biri kumis suvına malınğan. Kiyik sol altın taktıñ üstinde turıp oynağanda, düniyeniñ kızığın körgendey bolasız. Sizdiñ saltanatıñız sonda kelisedi. Bala sonı tavıp äkelsin, sonda sıylık berüvge boladı, -deydi.

Sonda han balağa :

-Bul kiyiktiñ, astına koyatın tağı boladı, onıñ eki jağında eki kanatı boladı. Eki kanatınıñ biri altın, ekinşisi kumis suvına malınğan. Sonı tavıp kel. Sonda sıylık beremin, al taba almasañ basındı alamın, -deydi.

Bala muni esitip, jılap şeşesine keledi. Şeşesi :

- Oybay, balam. Buğan bola jılamay-ak koy, özim izdep tavıp äkeleyin, -dep şeşesi jolğa şığadı.

Bir jerlerge kelse. Bir top kiyik dalada jayılp jüredi. Top kiyiktiñ arjağında jerdiñ jarığın jamap bir kempir otır eken, buğan kelgen jumısınıñ mänin aytadı. Sonda jer jamap otırğan kempir :

-Mısır şähäriniñ berjağında bir şähär bar, kiyiktiñ tağın istese, sonda isteydi, balanıñ kolına mıñ dildä berip soğan jiber, -deydi.

Sonan balanıñ şeşesi üyine kaytıp kelip, barlık düniye mülkin berip, eşkileriniñ barlığın da berip, onıñ üstine özi neşe jıl mal bağuvğa bir bayğa jaldanadı. Söytip, balasına mıñ dildä kurastırıp beredi.

Bala mıñ dildäni alıp, kiyik astına koyatın taktı jasaytın Mısır şähärinin janındağı şeberge jüredi. Bala birneşe kün jol jürüp, şeberge keledi. Bala şeberge kelip, osınday, osınday kiyik astına töseytin taktı istetüvge kelgenin aytadı. Sonda şeber :

Mıñ dildä berseñiz men istey alamın, -deydi.

Sonimen, mıñ dildäsin şeberge berip, kiyik astına koyatın taktı istetip alıp, bala üyine kaytadı. Kele jatsa, jolında bir ülken bätterek tur eken, onıñ tübine kelse, eki kudık bar eken, birinşisinde altın suv, ekinşisinde kumis suv bar. Bala sol arada alıp kele jatkan taktıñ bir kanatın altın kudıkka, ekinşi kanatın kumis kudıkka malıp-malıp aladı. Bala taktı alıp üyine keledi. Erteñinde hanğa alıp baradı. Aytkanınday taktı bayağı altın müyizdi şubar kiyiktiñ astına koyğanda, kiyik oynap, sän-saltanatın keltirip turadı. Han vezirin şakırıp alıp, akıldasadı.

-Munısına endi sıylık berüvge bola ma? – dep suraydı.

Sonda vezir :

- Jok, taksır. Munısına da äli sıylık berüge bolmaydı. Endi, pälendey jer astında ösken bir suluv altın ağaş bar, sonı äkelip sizdiñ esigiñizdiñ aldına ornatsa, sän-saltanatıñız munan äri keliser edi. Bala sonı tavıp äkelsin, esik aldına ornatsın. Sol vakıtta sıylık berüvge boladı, -deydi väzir.

Sonda han :

- Sol jerdiñ astında ösken altın ağaştı äkelip, meniñ esigimniñ nak aldına ornat, sonda sıylık beremin, -deydi.

Bala tağı da altın ağaştı izdep ketedi. Birneşe kün jol jürüp, bir jerlerge kelse, aldınan bir aksakaldı şal şığadı. Bala öziniñ izdep kele jatkan jumısınıñ män-jäyın älgı şalğa aytadı.

Aksakaldı şal :

- Osı betiñmen jüre ber. Bir jerlerge barğanda biyik tavlarğa kezdesesin. Tavdın bavırınan bir koyan kaşar, sen sol koyandı kuva ber, ol koyan barıp bir jerdiñ üñgirine kirer. Sonda ol sol jaktağı üñgirge kirer, sen oñ jaktağı üñgirge kir. Sonda kırık urığa kezdesersiñ, olar seni “öltiremiz”, dep, sonda sen : “Men äp-sättiñ işinde et pisire alamın” de. Sol vakıtta kırık urı, sağan et pisirtip,

karap turar. Sen etti kazanğa salıp, mina kezdikpen türtip kalsañ, et özinen özi pisip şığadı”, -dep, şal balağa bir kumis saptı kezdik beredi. –Sonimen, birneşe künge deyin sonda et pisirüvşi bolıp jüresin. Kırık urı seni üñgirge tastap, özderi sırtka şığadı. Sol vakıtta tükpirdegi bir ak sandıkka köziñ tüser. Sol ak sandıktı aşsañ, işinde bir kök sandık bolar, sonı aşsañ, işinde kağazğa oravlı därini körersin. Sol därini al da pisüvli turğan etke şaş. Sol vakıtta kırık urı esik aldına kelip öle beredi. Sonan keyin sol üngirdiñ işin aralap jürseñ, izdegen altın ağaşıñ sonda turar. Sen sol arada altın ağaştıñ butağınan kısıp, kolıñmen ustarsıñ. Eki ayağınmen ağaştıñ tüpki tamırın basıp, eki köziñdi jumsañ, sonda tañ ata hannıñ esiginde aldına ağaş özi kelip ornar, -deydi şal.

Bala şaldıñ aytuvımen jürüp kele jatsa, tavdıñ üñgirinen bir koyan kaşadı. Bala kaşkan koyandı kuva beredi. Koyan bir jerdiñ üñgirine barıp kiredi, bala da kirip ketedi. Aytkanınday, üñgirde eki tesik kezdesip, koyan sol jaktağı üñgirge kirip ketedi.

Üñgirdiñ işine kirip kelse, balağa kırık urı kezdesedi. Bular balanı öltirmekşi boladı. Sol arada bala lezde et pisire alatının aytadı. Bala etti kazanğa salıp, bayağı şal bergen kezdikpen etti türtip kalğanda, et özinen özi däste pisip boladı.

Sonimen, urılar balanı öltirmeytin bolıp, et pisirüvge koyadı. Bala birsıpıra vakıt sol kırık urıda et pisip jüredi. Bir künderde bala uyktap jatsa büyüyinen bayağı ak sakaldı şal türtip : “Etke toyğan soñ umıttıñ ba?”-deydi. Bala oyansa, tüsi eken sol arada oylap tursa, bayağı şaldıñ aytkandarı esine түsedı, jan-jağına karaydı. Şal aytkanday, bir burışta ak sandık tur eken. Jalma-jan kiltti izdep tavıp alıp, ak sandıktı aşsa, işinde bir kök sandık bar eken. Onıñ işin karasa, kağazğa oravdı däriğe közi түsedı. Bala därini kolına alıp, kırık urılardıñ sırtka şıguvların añdıdı. Bir künderi kırık urı tügel sırtka şığadı. Bala jalma-jan etti pisiredi de, därini etke şasıp jiberedi. Sol arada kırık urı birinen son biri, esik aldına kelip, topırlap öle beredi.

Kırık urı tegisinen ölip bitedi. Bala jan-jağına karap, üñgirdiñ işin erkindep aralap jürse, jer astında jalğız ösip turğan ağaştı köredi. Sol arada altın ağaştı kolmen mıqtap ustaydı da, eki ayağınmen tüpki tamırın basıp, eki közin jumadı.

Bala közin aşıp karasa, tañ sarğayıp atkan, altın ağaştıñ han esiginiñ aldında turğanıñ bir-ak köredi.

Tañerteñ han väzirlerimen altın ağaştı köredi. Burıñğı burıñğı ma, hannıñ saltanatı tipti, artıp ketedi. Altın kanattı taktıñ üstinde altın müyizdi şubar kiyik oynap turadı. Munı körip, han balağa riza bolıp, sıylik berüvge bardık väzirlerin jiyip akıldasadı. Balanıñ büytip bakıtı artkanın köre almay, väzirleri kündeydi. Sonda väzirleri jiyilip akıldasadı : “Hanğa aytıp, bul balanı tağı da bir kelmeytin jerge jumsayık. Bälendey alısta, kün astındağı Künikey kızdı tapsın.

Muni bolsa da taba almay öledi, onı izdep baruvşılardıñ ölmey kaytkanı jok. Balanı sonda jibereyik”, -deydi.

Han vâzirlerimen akıldasadı.

- Kâni, balağa kaday sıylık beremiz ? -deydi.

Sonda bayağı vâzir turıp :

-Taksır, siz öziñiz bolsañız kartaydıñız. Sizde perzent degen jok. Bizdiñ oyımızşa kartayğan şağıñızda sizge serikke jaraytın, bälendey jerde, kün astında Künükey degen kız bar. Bul bala kızdı tavıp äkelsiñ sonda mıktap sıylık berüviñizge boladı, - deydi.

Han tağı da balağa :

- Sol kün astındağı Künükey kızdı tavıp äkel, sıylıktı sonda beremin, - deydi.

Bala Künükey kızdı izdep ketedi. Birneşe kün jürüp kele jatsa aldınan eki alakanına eki tavdı salıp jürgen bir däv kezdesedi. Bala bul dävden jön suraydı, sonda däv :

- Kün astındağı Künükey sulu kızdı izdep bara jatkan bala sen bolsañ, men joldas bolğalı jürmin, -deydi.

Bala :

- Sol men bolamın, -deydi.

Sonimen, ekevi joldas bolıp kele jatıp, bir tıñdavşığa kez boladı. Bu da balağa joldas bolıp eredi. Tağı da jürüp kele jatsa, aldınan eki köldiñ suvın eki urtına urttap jürgen tağı bir däv kez boladı.

Bala jön suraydı. Eki köldiñ suvın eki urtına urttavşı:

- Kün astındağı Künükeydi izdep jürgen balağa joldas bolğanı jürmin, - deydi.

Sonda bala :

- Endeşe, men-sol bala bolamın,-deydi.

Sonimen, bul da üşeyine kosılıp, törtevi joldas bolıp jüre beredi. Kele jatsa, eki ayağına eki batpan tas baylap alğan, oydan-kırğa jürüp jürgen Jelayakka kez boladı. Bala jön suraydı. Jelayak :

- Men kün astındağı Künükey kızdı izdep bara jatkan balağa joldas bolğalı jürmin, -deydi. Bala :

- Endeşe, sol men bolamın, -deydi.

Sonimen besevi joldas bolıp jürüp kele jatsa, bir şukanaktan balalarimen tırmısıp şığa almay jatkan bir kumırskanı köredi.

Bala kumırskanı balalarmen şukırdan şığarıp jiberdi. Sonda kumırska, balağa riza bolıp :

- Sender meni şukırdan şığarıp jiberdiñder, osı jaksılıqtarıñızdı men de aldarıñızğa tiri bolsam bir keltirermin. Men mına bir kanatımdı julıp bereyin, kerek bolğan kezde tutatsañ, dayın bolamın, -dep, bir kanatın julıp beredi.

Bular kün astındağı Künikey kızdı izdep jürüp ketedi. Kün astındağı Künikey kız ot tavınıñ arjağında turatın bir hannıñ kızı eken. Ol hannıñ bir ülken kök töbet iti bar eken. Sol it, kün astındağı Künikey kızğa kele jatkan adam bolsa, sonıñ dıbısın sezip, jüz şakırım jerden aldınan şığadı eken. Kanday batır, mıktı adamdar bolsa da kök töbet it bardıgın da jalğız özi kıratın saladı eken. Kızdı izdep barğan adam sav kaytpaytın bolğan. Munı bilgen köp adamdar, kök töbetten korkıp, kızğa bara almaydı eken.

Balanıñ joldastarımın kele jatkanın it jüz şakırımnan bilip, aldarınan şığadı. Bir mezgilde kök töbet arıldap jer dünüyeniñ şaın boratıp, kele jatır eken. Bayağı tav kötergen dev kolındağı bir tavın itke jiberip kep kalğanda, kök töbet ittiñ töbesinen jäy tuskendey bolıp, it tavdıñ astında sesdey tabanda öledi.

İtti tavmen bestirip öltirip tastap, bular tağı jürüp ketedi. Bir vakıtta bular kün astındağı Künikey kızdıñ üyine jetedi. Han bulardan jön suraydı. Sonda bular :

- Osı jaktağı kün astındağı Künikey kızdı izdep kelemiz. İzdep kelüvşi mına otırğan bala, biz janına ergen joldastarımız, - deydi.

Joldarıñda bir kök it kezdesti me ? –dep suraydı.

Bular :

- Jolda bir küşikke kezdesip edik, bizdiñ laktırğan kesegimizdiñ astında üyi öşip, ölip kaldı! -deydi.

Han bulardıñ küşine kayran kalıp otıradı.

Han erteñine, el-jurtın jiyip, balvan kürestiredi.

- Osı topta kimde-kim küresip jıgıp, küşi assa, kızımdı soğan beremin, -deydi.

Hannıñ eli jağınan bir egiz balvan şığadı. Bala jağınan eki kolına eki tav ustap jürüvşi däv şığadı. Eki balvanm küresip, däv şığıp ketedi. Birak han, sezinen tanıp, bul jolı kızın bermey.

- Endi jayav bayingeden ozıp kelgende beremin, -deydi.

Jayav jarıska hannıñ elinen bir jüyrik mıstan kempir şığadı. Mıstan kempir kolına eki şını arak ustap şığadı da, jolda Jelayakka işkizip, mas kılıp, özi jürüp ketedi.

Bala tıñşığa aytadı.

Kim alda kele jatır eken, sonı tıñdaşı! –deydi.

Tıñşı tura kalıp tıñdap :

- Kempirdiñ dıbısı bilinedi, Jelayaktıñ dıbısı bilinbeydi, -deydi.

Bala sol arada bayağı kolındağı kezdiği ustap edi, uyktap jatkan Jelayak dıbıs berip, oyanadı. Jelayak oyanıp, jan-jağına karasa, kempir jok. Sol

arada jalma-jan jügirip otırıp kempirge jetedi. Kolına bir uvıs topıraktı aladı da, kempirdiñ aldınan öte berip, topıraktı közine şaşıp jiberedi. Kempir közin uvkalap aşa almay jatkanda Jelayak ozıp keledi. Han sonda da kızın bermeydi, kızın jasırıp, tıǵıp koyadı da :

Kimde-kim kızımñıñ kay jerde ekenin tapsa, soǵan beremin, -deydi.

Bir mezgilde tıñşı tıñdap jiberse, han kızın jer astındaǵı bir üyge jasırıp koyǵan eken. Kız sol üyge keste tigip otırıp, kolındaǵı iynesin jerge túsirip aladı. Tıñşı tıñdap bilip, tavıp aladı.

Han bulardı temirden salınǵan konak üyge jatkızadı. Konakası berip, sıylap jatkızǵannan keyin, konaktar jatkan üydiñ sırtınan örteydi. Bular tün ortasında oyanıp ketse, üy örtenip bara jatır eken. Bări de sasadı. Sol jerde köl urttayşı dāv urtındaǵı bir köldiñ suyn bürkip tastap, örtti söndiredi. Bular tıptınış uyktap jata beredi. Han bulardı öldi dep, külin karayın dep kelse, bări de tıp-tınış uyktap jatır eken. Han taǵı oydap, bir amal tabadı. Erteñine :

- Kırık kızben kızımđı katar turǵızam, solardıñ işinen tanıp alǵanǵa kızımđı beremin, -deydi.

Erteñine kırık kızdı, birdey kıp kiyindirip, katar koyadı. Karasa, bärin kiygen kiyimderiniñ tüsi birdey. Eşkim tanı almaydı. Bala sol vakıtta bayaǵı kumırskanıñ kanatın tutatıp jibergende, kumırska kelip kırık kız işindegi kün astındaǵı Künükey kızdın aldınan şıǵadı. Bala kün astındaǵı Künükey kızdı tanıdı. Sonımen, hannıñ baska isteytin amalı bolmaydı :

Han amalı tavsılıp, akırı kün astındaǵı Künükey kızdı balaǵa beredi.

Kün astındaǵı Künükey kızdı alıp, bular eline kaytadı. Bayaǵı ergen joldastarı, balamen koştasıp, jolda kalıp otıradı. Bir jerlerge kelgende tıñşı kaladı. Taǵı bir tavǵa kelgende, bayaǵı eki köldiñ suvı urttayşı kaladı. Bir jerlerge kelgende Jelayak kaladı.

Bala kele jatıp, bastan-ayak öziniñ basınan keşirgen vakiyǵaların kızǵa tügelinen bayan etedi, onı janǵa aparatının aytadı. Kız okımıstı, sıykırışı eken. Balanıñ erligine süysinip, äbden süyedi. Birsıpıra jer jürgen son kız :

-Hannıñ eline jetüvge kanşa kün kaldı, -dep suraydı. Bala :

-Eki künşilik jer kaldı, -deydi.

Sonda kız :

-Sen ozıp hanǵa bar, meniñ aldımnan şıksın : Eñaldınan han, onıñ soñında väzirleri jürsin, eñ artında öziñ jür, -deydi.

Bala hanǵa barıp, kızdıñ aldınan şıǵaradı. Kız : kele jatkan handı-kaskır, väzirlerdi-tülki kılıp jiberdi. Olar birin biri kuvıp ketedi. Sonımen, kün astındaǵı Künükey kızdı bala alıp, ekevi toy jasap, kosıladı. El-jurtı, balanıñ erligine riza bolıp, onı han saylaydı.